نـــــــوم(Substantiv)

هغه کلیمه ده چې د زمانې له ښودلو څخه پرته مستقله معنی لري او د یوشي، شخص یا یو کیفیت د نومولو دپاره استعمالیږي لکه: سړی، لرګی، ویره، لمر، چرګ او داسې نور. نوم پر پنځه ډوله دی چې عبارت دی له :

خاص نوم: هغه نوم دی چې په خاص شي، ځای او یا سړي باندي دلالت کوي لکه: کابل، میرویس، نیکه، خوشحال، ختک او داسې نور.

د جنس نوم: هغه نوم دی چې په لړو او ډیرو باندې یو شان دلالت کوي لکه: اوبه، غنم، تیل او نور.

د جمیعت نوم: هغه نوم دی چې په لفظ کې مفرد وي او په معنی کې د یوې ډلې او جمیعت لپاره راځي لکه: لښکر، جرګه او داسې نور.

مجرد نوم: هغه دی چې مادي وجود نه لري او په سترګو نه لیدل کیږي او شته والی یې په غیر یوري اړه لري لکه: عقل، پوهه، ویر او داسې نور.

عام نوم: هغه نوم دی چې په عام شي، ځای او یا سړي دلالت وکړي لکه: لرګی، پانه، هینداره او داسې نور.

مذکر او مؤنث نومونه:په پښتو کې ټول نومونه د جنسیت له مخې پر دوه ډوله دي چې عبارت دی له : مذکر او مؤنث څخه چې دغه دواړه ډولونه یې لاندې ځینې نښې لري :

- هغه نومونه چې په پای کې یې لاندې علامې راسې مذکر بلل کیږي.
  - نرمه (ی) لکه : لرګی، منګی، سړی، وړی، تړی، ...
  - څرګند واو لکه : تالو، چاکو، بانو، .....
  - کوچنی (ه) لکه : تره، وراره، زره، نیکه،......
  - نرم واو لکه : پلو، لو، کندو، .....
  - هغه ټول نومونه چې په پای کې یې اصلي توري راغلي وي او سماعي مؤنث نه وي مذکر ګڼل کیږي، لکه : میز، لاس، اور، غل، مل، ......
  - هغه ساکنه (ی) چې دمخه یې ساکن (و) او یا الف وي د اصلي توري حکم لري لکه : زوی، سوی، لوی، ځای، چای،
- د مؤنث په اړه لاندې موضوعات سته.
- هغه نومونه چې په پای کې یې لاندې علامې راسې مؤنث بلل کیږي
  - څرګنده (ه) لکه : اسپه، لښته، پنه، توره، ...
  - زورکې والا (ۍ) لکه : خولۍ، ډوډۍ، څپلۍ، ځوکۍ،...
  - الف لکه : ژړا، خندا، نڅا، ملا، شا، ښوروا،.....
  - اوږد (و) لکه : ښارو، زانګو، لامبو،....
  - څرګنده (ي) لکه : بیاتي، دوستي او ښادي. مګر په نسبتي صفتونو کې څرګنده (ي) د مذکر لپاره راځي لکه : دوبي، موچي، ډولي، ربابي،.....
  - اوږده (ی) لکه : ادې، ناوې، ملګرې، تږې،....

- د مؤنث نوم ډولونه: مؤنث نومونه لاندې ډولونه لري.
  - *حقیقي لفظي مؤنث (ساکښ نښه والا)* : هغه نومونه دی چې ساکښ او د تانیث نښه هم پکې وي لکه : غوا، چرګه، اسپه.
  - *حقیقي غیرلفظي مؤنث (ساکښ بې نښې)* : چې د یوه ساکښ نوم او د تانیث نښه نلري، لکه :مور، خور، ترور، دی ډول مؤنث ته معنوي مؤنث هم وایي.
  - *غیرحقیقي لفظي مؤنث (بې ساه نښه والا)* : هغه مؤنث ته وایي چې د بې ساه شي نوم او د تانیث علامه هم په کې وي. لکه : لښته، پانه، غرمه، څوکۍ، رڼا، ځانګو.
  - *غیر حقیقي غیرلفظي مؤنث (بې ساه بې نښې)* : هغه ته وایي چې د بې ساه شي نوم وي او د تانیث نښه تری لویدلې وي، لکه : لمن، ستن، برستن او میچن. دی ډول مؤنث ته سماعي مؤنث هم وایي.

مفرد او جمع نومونه : نوم د شمیر له مخې پر دوه ډوله دی : مفرد او جمع.

مفرد : هغه نوم ته ویل کیږی چی پر یوه شی یا یو کس لاندی دلالت کوی لکه : هلک، ونه، لرګی.

جمع : هغه نوم ته ویل کیږی چی له یوه نه پر زیاتو شیانو او یا کسانو دلالت کوی لکه : هلکان، ونی.

د یو مفرد نوم د جمع کولو طریقه : د یو مفرد نوم د جمع کولو دپاره ضروری ده چی پوهـ سو چی هغه مذکر دی او که مؤنث، چی په دی ترتیب سره د مذکر او مؤنث نومونو د جمع کولو طریقی په لاندی ډول دی.

- د مذکر نومونو د جمع کولو طریقی په لاندی ډول دی
  - د هر مفرد نوم او صفت چی په پای کی یی نرمه (ی) راغلی وی په جمع کی دغه (ی) په څرګنده (ي) بدلیږی. لکه ستوری – ستوري، نوی – نوي، لوښی – لوښي، اغزی – اغزي او داسی نور.
    - په دی ډول نومونو او صفتونو کی د ساکښ په پای کی د (ان) په راوړولو سره هم جمع کیږی، لکه : میړیان، غوایان، کابلیان، کندهاریان او داسی نور.
  - ساکښ صفات چی په آخر کی یی څرګنده (ي) یا څرګند واو راغلی وی د (ان) په راوړلو جمع کیږی، لکه : موچي – موچیان، دوبي – دوبیان.
  - هر صفت چی په منځ کی یی (واو) یا (ی) راغلی وی او دغه واو یا ی په مؤ نث کی غورځیدلی وی نو په جمع کی هغه په الف بدلیږی او پای کی یی کوچنی (ه) زیاتیږی لکه : پښتانه، ړانده، پښتو رانه، ترخه، تروه او داسی نور.
  - ځینی دوه توریز یو څپه ییز نومونه او صفتونه د کوچنی (ه) په زیاتولو جمع کیږی، لکه : غله، مله، مړه، سره، شنه، اومه، اوږده او داسی نور .
  - هغه نومونه او صفتونه چی په آخر کی یی اصلی حرف راغلی وی که ساکښ وی عموماً د (ان) په زیاتولو او که بی ساه وی د (ونه) په زیاتولو جمع کیږی، لکه : چرګان، اوښان، کورونه، کالونه.

- د مؤنث نومونو د جمع کولو طریقی په لاندی ډول دی
  - هر مفرد مؤنث نوم چی په آخر کی یی (و) او یا (ا) وی د ګانی په زیاتولو جمع کیږی لکه : زانګو –زانګوګانی، پیشو – پیشو ګانی او داسی نور.
    - ځینی پښتانه د الف نومونه د وی په راوړلو جمع کوی لکه : ژړاوی، رڼاوی او داسی نور
  - هر مفرد مؤنث نوم چی په پای کی یی څرګنده (ي) یا زوره کی واال (ی) راغلی وی، نو ساکښ یی په (ګانی) او بی ساه یی په زوره کی واال (ی) سره کیږی، لکه : مامي – مامي ګانی، انی – انی ګانی، دوستي – دوستی، وداني – ودانی او داسی نور.
  - کوم نومونه چی په پای کی یی اوږده (ې) راغلی وی په (اني) جمع کیږی، لکه : ناوې – ناویاني یا ناوې ګانی او داسی نور.
    - ټول سماعی مؤنثات په اصل کی (ه) لری نو ځکه یی جمع په آخر کی د اوږدی (ې) په راوړلو راځی لکه: غیږ – غیږې، لار –لارې، لمن – لمنې او داسی نور.
  - د نسبتی صفاتو او شریکو صفاتو ښځینه جمع له نرینه جمع څخه د اوږدی (ې) په زیاتولو جوړیږی لکه : کابلیان – کابلیانې، کولالان – کولالانې، خواران – خوارانې او داسی نور.
  - د معنوی مؤنثو جمع تر یوی قاعدی لاندی نه راځی او په وروسته ډول راځی : مور – میندې، خور –خویندې، ترور – تریندې، نجلی – نجونې او داسی نور.

د نوم حالتونه: د نوم حالتونه پر دوه ډوله دی، اول معنوی او دوهم لفظی.

د نوم معنوی حالتونه: د نوم مشهور معنوی حالتونه څلور دی چی په لاندی ډول دی.

فاعلی حالت: کوم نوم چی په جمله کی فاعل وی، هغه حالت ته فاعلی حالت وایی، لکه زلمی خط لیکی، چی دلته زلمی فاعلی حالت لری.

مفعولی حالت: کوم نوم چی په جمله کی مفعول وی، هغه حالت ته مفعولی حالت وایی، لکه : بریالی ډوډی خوری، چی دلته ډوډی مفعولی حالت لری.

ندایی حالت: که کوم نوم ته ږغ او نداء وسی نو هغه نوم په ندایی حالت کی دی، لکه: له ای هلکه، چی دلته هلک ندایی حالت لری.

ارتباطی حالت: که یو نوم د ارتباط له حروفو سره راوړل سی، هغه نوم ارتباطی حالت لری، لکه له کوره راغلم، چی دلته کور ارتباطی حالت لری.

- په پښتو کی د ارتباط توری [په، پر، د، تر، بی، نا، له، ته، لره، نه، څخه، ځینی، سره] دی.
- که دوه نومونه د د په واسطه ارتباط پیداکړی نو هغه وخت ورته اضافی ارتباط وایی، په اضافی ارتباط کی لومړی مضاف الیه او وروسته مضاف راځی، لکه: د زلمی قلم د اختر ورځ او که مضاف الیه اضافی ضمیر وی نو بیا مضاف دمخه راځی لکه: قلم می راکه. کتاب دی څه سو؟
  - په پورته مثالو کی زلمی او اختر مضاف الیه، قلم او ورځ مضاف دی.

د نوم لفظی حالتونه: په پښتو کی نومونه د پای د بدلون په لحاظ په څو ډوله دی چی په لاندی ډول ښودل کیږی

هغه نوم چی په نرمه (ی) ختم سوی وی، په ندایی حالت کی مفتوح راځی او فتحه یی په (ه) لیکل کیږی او په فالی حالت او ارتباطی حالت کی د جمع په شکل اوړی یعنی نرمه (ی) په ځرګنده (ی) بدلیږی او په نورو حالاتو کی په اصلی شکل راځی

- ندایی حالت: ای زلمیه !
- فاعلی حالت: زلمی خط ولیکه.
- ارتباطی حالت: زلمی ته خدای تعالی ښه پوهه ورکړی ده.
- اصلی حالت: توریالی سبق وایی، زلمی څه وایی؟، توریالی یی بوت.

- هغه صفت چی منځ کی یی (و) وی په ندایی حالت کی مفتوح او په فاعلی او ارتباطی حالت کی د جمع په صورت راځی، لکه: ای پښتونه! واړه هلک وخندل، بی ننګی د پښتانه مرګ دی .
- کوم نومونه چی په صحیح حرف ختم سوی وی، جمع یی په (ان – ون) کیږی، په ندایی حالت کی مفتوح یعنی د صحیح توری د زور په ځای (ه) ورسره نښلول کیږی او په نورو حالاتو کی په اصلی صورت راځی، لکه: ای ځوانه!، ای هلکه!، ای اباده !
- سماعی مؤنث او په (ه) او ځرګنده (ي) مختوم مؤنث په ندایی، فاعلی او ارتباطی دری واړو حالتونو کی په جمع بدلیږی، لکه: ای میرمنی!، دښمنی ډیر کورونه وران کړل.
- هغه معنوی مؤنث چی په صحیح حرف ختم وی په ندایی حالت کی یی په آخر کی اوږده (ي) زیاتیږی د [له، بی، تر] سره مفتوح او په نورو حالاتو کی په خپل شکل راځی لکه: ای موری! ای خوری.
- د جمع او جنس نومونه چی په ځرګنده (ي)، اوږده (ي) یا په (ه) مختوم وی په ندایی، فاعلی، ارتباطی حالاتو کی یی د آخر (ی) او (ه) په اوږد (و) بدلیږی، لکه: ای سړیو!، میلمنو ډوډی وخوړه .
- جمع مذکر او جنس نوم چی په صحیح حرف ختم وی، په ندایی، فاعلی او ارتباطی حالتونو کی یی آخر ته کوچنی واو زیاتیږی، لکه: ای هلکانو! هلکانو سبق ووایه.

یادښت: ټول صفات چی جمع نه لری که چیری موصوف یی جمع وی نو په دریو واړو حالتونو کی یی په آخر کی (واو) زیاتیږی، لکه: ای غمجنو!، لړو کسانو کار وکړ.

یادښت: په پښتو کی مصدر د جمع مذکر حکم لری او په دغو دری واړو حالتونو کی یی په آخر کی واو زیاتیږی لکه: ډیرو لیکلو ستړی کړم، دا د خوړلو ښځلو وخت نه دی.

نه بدلیدونکی نومونه: په پښتو کی ځینی نه بدلیدونکی نومونه هم سته چی هغه په ټولو حالاتو کی په یو ډول استعمالیږی او په پای کی یی کوم بدلون نه راځی، دغه ډول نومونه په بیلابیلو حالاتو کی لاندی ښودل کیږی.

- هغه نومونه چی په پای کی یی (الف) راغلی وی، لکه: ای کاکا!، دادا می راته یوښه قلم راوړ.
- هغه نارینه نوم چی په کوچنی (ه) ختم وی، لکه: ای نیکه!، ځلمی ته خپل تره قلم وباخښه.
- هغه نوم چی په پای کی یی ځرګند او اوږد واو وی لکه: پیشو غوښه وتښتوله.
- هغه نوم چی په زورکی والا (ی) ختم وی لکه: ړلی، څوکی، نری او داسی نور.
- هغه نوم چی په اوږده (ي) ختم وی لکه: ادی شیدی راوړی، له خوابښی سره یی وخوړی.
- هغه نارینه نوم چی په ځرګنده (ی) ختم وی لکه: موچی بوټونه وګنډل، دوبی زما دریشی سبا ته راوړی.
- هغه مذکر نوم چی په ځرګنده (ه) ختم وی لکه: ګرانه میلمه! ډوډی وخوره، کوربه میلمه ته په درنه سترګه ګوری.

سرچینې :عمومی پښتو. نویداحمدغفوری ۱۳۸۹ / ۱۱ / ۲.